

В. А. Тимкова,

канд. філол. наук, доц.,

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5170-5412>

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИК МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається культура мовлення як ключовий елемент мовної компетентності здобувачів вищої освіти. Автор акцентує увагу на тому, що володіння нормами літературної мови, дотримання етичних і стилістичних вимог у процесі мовлення є показником не лише освіченості особистості, а й її готовності до професійної та соціальної комунікації. Проаналізовано основні компоненти культури мовлення, зокрема правильність, точність, логічність, доречність, чистота, виразність і естетичність мовлення. Увагу зосереджено на типових порушеннях мовних норм, які спостерігаються у студентському середовищі: вживання просторічної, сленгової, іншомовної лексики без потреби, невинновдане використання кальок, канцеляризмів, а також порушення синтаксичних і орфоепічних норм. Окреслено основні причини мовної недбалості: недостатній рівень читацької культури, вплив соціальних мереж, зниження мовних вимог у побутовому й освітньому спілкуванні. Автор пропонує низку педагогічних і методичних заходів, спрямованих на формування високої мовленнєвої культури у здобувачів вищої освіти. Зокрема, йдеться про інтеграцію мовнокомунікативних тренінгів у навчальний процес, систематичне залучення студентів до мовностилістичного аналізу текстів, активізацію творчих форм мовної діяльності. Наведено приклади типових мовних ситуацій, що ілюструють різницю між культурним і некультурним мовленням, а також підкреслюється важливість саморефлексії мовця у процесі вдосконалення мовної компетентності. **Актуальність дослідження** зумовлена зростаючим значенням культури мовлення в умовах сучасного освітнього простору, де ефективна комунікація є ключовою складовою професійної підготовки фахівця.

Ключові слова: культура мовлення, мовна компетентність, здобувач вищої освіти, мовні норми, комунікативна компетентність.

V. A. Tymkova,

*Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Foreign Philology and Translation, Vinnitsa Institute of Trade and Economics of the
State University of Trade and Economics*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5170-5412>

SPEECH CULTURE AS AN INDICATOR OF LANGUAGE COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

The article examines speech culture as a key component of language competence among higher education students. The author emphasizes that mastering the norms of the literary language, adhering to ethical and stylistic standards in communication, is an indicator not only of a person's general education but also of their readiness for professional and social interaction. The main components of speech culture are analyzed, including accuracy, clarity, logic, appropriateness, purity, expressiveness, and aesthetic quality of speech. Particular attention is paid to common violations of linguistic norms observed in the student environment: the use of colloquial, slang, and foreign words without necessity, unjustified calques, bureaucratic expressions, as well as syntactic and orthoepic errors. The article outlines the main causes of linguistic carelessness, such as low reading culture, the influence of social media, and the decline in linguistic standards in everyday and educational communication. The author proposes a number of pedagogical and methodological strategies aimed at cultivating a high level of speech culture among students. These include the integration of communicative training into the educational process, regular involvement of students in stylistic text analysis, and the activation of creative language practices. Examples of typical speech situations are provided to demonstrate the contrast between cultured and uncultured language use, highlighting the importance of speaker self-reflection in improving overall language competence. The relevance of the study is due to the growing importance of speech culture in the modern educational environment, where effective communication is a key component of a specialist's professional training.

Key words: speech culture, language competence, higher education student, language norms, communicative competence.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. У сучасному освітньому просторі важливе місце посідає формування мовної компетентності здобувачів вищої освіти, яка є невід'ємною складовою їх професійного зростання та особистісного розвитку. Культура мовлення, як вияв рівня засвоєння мовних норм і вміння застосовувати їх у різних комунікативних ситуаціях, відіграє у цьому процесі провідну роль [2, с. 21].

У XXI столітті успішна особистість — це не лише носій знань, а й умотивований, комунікативно спроможний фахівець, який володіє культурою мовлення. Для

здобувача вищої освіти культура мовлення є не лише ознакою освіченості, а й критично важливим інструментом у науковій, професійній та публічній діяльності.

Культура мовлення — це здатність правильно, логічно, чітко й етично висловлювати свої думки відповідно до норм літературної мови. Вона охоплює такі компоненти: орфоепічна правильність — правильна вимова: *не «зАвжди», а завждиИ; не «підручник», а підруЧник*; граматична точність — правильне використання форм слів: *не «багато студентів приймало участь», а багато студентів брало участь*; стилістична доречність — відповідність мовлення ситуації: науковий стиль: *«Аналіз результатів засвідчив ефективність запропонованої методики»*; побутовий стиль: *«Цей спосіб справді добре працював»*; етичність і ввічливість — уміння дотримуватися норм мовленнєвого етикету: *«Добрий день, перепрошую, чи не могли б ви...»* — замість *«Гей, можна?»* тощо.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючими вимогами до комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах інтенсивних трансформацій сучасного освітнього та інформаційного простору. Культура мовлення є невід'ємною складовою мовної компетентності, яка, у свою чергу, визначає загальний рівень професійної, академічної та соціальної комунікації майбутніх фахівців. Від здобувачів вищої освіти очікується не лише засвоєння спеціальних знань, а й високий рівень мовної компетентності, що передбачає вміння доречно, грамотно й етично висловлювати думки в усній і писемній формі.

Попри наявність значного масиву наукових праць, присвячених мовній культурі, чітке розмежування між поняттями «культура мовлення» і «мовна компетентність» досі залишається предметом наукових дискусій. Крім того, вимагають подальшого вивчення практичні механізми формування культури мовлення в умовах сучасного університетського середовища, зокрема в контексті диджиталізації освіти та переважання неформальних комунікативних практик [6, с. 257].

У цьому контексті дослідження культури мовлення як інтегрального показника мовної компетентності здобувачів вищої освіти набуває особливої актуальності, оскільки має на меті не лише поглиблення теоретичного розуміння зазначених понять, а й обґрунтування ефективних педагогічних підходів до розвитку мовленнєвої культури студентів.

У сучасному суспільстві, яке характеризується активними інформаційними потоками та багатоканальною комунікацією, культура мовлення відіграє визначальну роль у формуванні позитивного іміджу особистості та забезпеченні ефективної взаємодії. Однак попри теоретичну розробленість окремих аспектів цієї проблематики, рівень мовної культури багатьох здобувачів залишається недостатнім, що вимагає системного аналізу та педагогічного впливу.

Таким чином, дослідження культури мовлення як показника мовної компетентності є **актуальним**, оскільки воно дозволяє виявити основні проблеми у мовленнєвій підготовці здобувачів вищої освіти та визначити ефективні шляхи її удосконалення.

Аналіз досліджень проблеми. Дослідженням проблеми щодо формування культури українського мовлення приділяли увагу низка науковців (Берегова Г., Вашуленко М., Климова К., Коваль А., Лушпинська Л., Наумчук М., Окуневич Т., Пазяк О., Паламар Л., Пентилюк М., Русанівський В., Сагач Г. та ін.).

Питання культури мовлення завжди було предметом дослідження, передусім, мовознавців (Виноградова В. В., Огієнка І. І., Потебні О. О.). Останні роки фахівці в галузі мовознавства Бабиш Н. Д., Князев В. М., Мельник М. І., Нижник Н. Р., Плотницька І. М., Редін П. О., Рукас Т. П., Шумовицька С. П. виділили культуру мовлення як складову культури особистості, вказали на необхідність визначення оптимальної мовленнєвої поведінки в певній ситуації та звернули увагу на важливість культури мовлення у професійно-кваліфікаційній характеристиці фахівців будь-якого профілю. Русанівський В. М., Крилова Н. Б., Коваль А. П. присвятили свої роботи культурі ділового спілкування. Вони доводять, що досконале володіння культурою мовлення гарантує спеціалістові будь-якого фаху відчутний успіх у професійно ділових відносинах [9, с. 117].

М. Вашуленко пов'язує поняття «культура мовлення» (спілкування) дотриманням усталених мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідомим, цілеспрямованим, майстерним використанням мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування... Крім того, культура спілкування — це ще й загальноприйнятий мовленнєвий етикет: типові формули вітання, прощання, побажання, запрошення тощо [10, с. 148]». Отже, культура мовлення розглядається вченими як володіння унормованим літературним мовленням в усній і писемній формах на всіх мовних рівнях, здатність використовувати мовні засоби, оптимальні для конкретної ситуації мовлення. Про активні й конструктивні властивості мови та її здатність впливати на формування народної культури, психології і творчості писали І. Гердер, В. фон Гумбольдт, Й.-Л. Вайсгербер та інші.

Метою дослідження є з'ясування сутності культури мовлення як складника мовної компетентності здобувачів вищої освіти, аналіз взаємозв'язку між рівнем мовленнєвої культури та загальною комунікативною спроможністю студентів, а також обґрунтування педагогічних умов і підходів до її формування в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Об'єкт дослідження: мовна компетентність здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: культура мовлення як складова та показник рівня сформованості мовної компетентності здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Культура мовлення — це візитна картка інтелектуальної людини. Її потрібно формувати послідовно, цілеспрямовано й системно, адже мовна грамотність — запорука ефективної комунікації, наукового зростання й соціального успіху.

Культура мовлення — це не лише мовний інструмент, а важливий маркер інтелектуального, морального та професійного рівня особистості. Вона свідчить про здатність студента мислити критично, висловлюватися переконливо та діяти в межах

культурних норм комунікації. Сучасна освіта повинна приділяти належну увагу розвитку культури мовлення як базового елементу мовної компетентності [5, с. 29].

Мовна компетентність — це не лише знання граматики, а й уміння спілкуватися ефективно в різних контекстах. Студент вишу має виступати з презентаціями, писати наукові тексти, захищати дипломні роботи, брати участь у конференціях — і в усіх цих випадках важлива висока культура мовлення. Однак часто спостерігаємо порушення культури мовлення:

Приклад 1. Публічний виступ на конференції: Недоречно: «Я думаю, що ця тема дуже крута і вона, як на мене, заслуговує уваги». *Доречно:* «Досліджувана проблема є актуальною в контексті сучасних наукових розвідок, оскільки стосується ефективності цифрових технологій в освіті».

Приклад 2. Захист курсової роботи:

Недоречно: «Ну, тут я розповів трохи про методику і що вона нормальна».

Доречно: «У третьому розділі роботи проаналізовано основні етапи впровадження методики, що підтвердили її практичну цінність у реальних умовах навчання».

До основних проблем культури мовлення серед здобувачів належать:

Вживання суржику: «*Я замовив курсову, бо сам не вспів*»; калькування з іноземних мов: «*Зробити дзвінок*» замість «*Зателефонувати*»; залежність від мови соцмереж: надмірне використання сленгу, скорочень, англіцизмів («*пост*», «*лайка-ти*», «*шарити*»), що витісняють літературну лексику.

Ці явища зумовлені впливом соціальних мереж, нестачею читання якісної літератури та недостатньою мовною практикою [4, с. 60]. Це свідчить про необхідність мовного самовиховання та підвищення мовної свідомості.

Як у здобувачів сформувати засоби культури мовлення, як допомогти студентам?

1. *Практика публічних виступів:* презентації, дебати, форуми. Наприклад, підготовка до студентської наукової конференції дає змогу вдосконалити академічне мовлення.
2. *Редагування власних текстів:* навчання основам мовного редагування допомагає побачити й виправити мовні помилки. Здобувач може порівняти два варіанти абзацу, один з яких написаний недбало, а інший — з урахуванням стилістики.
3. *Читання якісної літератури:* читання класики, публіцистики, наукових праць розвиває мовний смак і словниковий запас.
4. *Мовні тренінги та дисципліни з риторики й культури мовлення.* Наприклад, курс «*Культура мовлення*» допомагає оволодіти академічним стилем.

Культура мовлення — це володіння нормами літературної мови й уміння реалізовувати їх відповідно до комунікативної ситуації [1, с. 38]. Вона охоплює: *орфопічну правильність* (напр., *нести*, а не *нЕсти*); *граматичну точність* (напр., *взяли участь*, а не *приймали участь*); *логічність і послідовність викладу думки*;

стилістичну доречність відповідно до жанру та ситуації; *дотримання етичних норм мовленнєвої поведінки*.

Культура мовлення у контексті мовної компетентності охоплює не лише знання граматики, а й здатність доречно застосовувати мовні засоби в усному й писемному мовленні. Це особливо важливо для здобувачів вищої освіти, які повинні демонструвати високий рівень академічного і професійного мовлення [3, с. 145].

У сучасному інформаційному суспільстві, де комунікація посідає провідне місце у всіх сферах життя, культура мовлення стає надзвичайно важливим елементом загальної мовної компетентності. Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті підготовки здобувачів вищої освіти, адже майбутні фахівці повинні не лише володіти фаховими знаннями, а й уміти ефективно передавати їх у процесі професійної та міжособистісної взаємодії.

Культура мовлення — це сукупність мовних знань, умінь і навичок, що забезпечують доцільне, правильне, виразне та естетично довершене мовне спілкування. Вона охоплює дотримання норм літературної мови, логічну послідовність висловлювання, стилістичну доречність, орфоепічну та граматичну правильність, мовленнєву етику.

Мовна компетентність є невід'ємною складовою комунікативної компетентності, що включає знання мовної системи, вміння будувати висловлювання відповідно до ситуації спілкування, а також здатність до міжкультурної комунікації. В умовах глобалізації та міжкультурного обміну вміння грамотно, чітко й доречно висловлювати свої думки українською мовою стає важливим маркером професіоналізму [7, с. 89].

Для здобувачів вищої освіти культура мовлення є не лише ознакою інтелігентності, а й засобом самореалізації, формування авторитету та ефективного включення в науково-освітній простір. Попри загальне усвідомлення значущості мовної культури, в освітньому середовищі часто спостерігаються такі проблеми:

- недостатній рівень володіння нормами літературної мови;
- поширення суржика та жаргонізмів;
- зменшення обсягу читання класичної художньої і науково-популярної літератури;
- вплив цифрового середовища, зокрема соцмереж, на зниження мовних стандартів.

Ці явища зумовлюють необхідність системної мовної підготовки, яка виходить за межі дисциплін, безпосередньо пов'язаних із вивченням мови [11, с. 243].

Ефективне формування культури мовлення у здобувачів вищої освіти можливе за умови інтеграції лінгвістичних знань у всі етапи навчального процесу: упровадження міждисциплінарного підходу до мовної освіти; активне використання інтерактивних форм навчання (дискусії, публічні виступи, дебати); регулярне оцінювання комунікативної компетентності; розвиток навичок критичного мислення та текстотворення; створення мовного середовища, сприятливого для самовираження українською мовою.

Формування культури мовлення має здійснюватися системно, через: інтеграцію мовної підготовки в усі освітні дисципліни; організацію публічних виступів, дискусій, дебатів; курси риторики, стилістики, культури наукового мовлення; рецензування і редагування письмових студентських текстів; створення сприятливого мовного середовища у вишах.

У рамках курсу «Українська мова та культура мовлення» здобувачі вчать редагувати фахові тексти, працюють над лексичною точністю, стилістичною відповідністю та логічністю викладу.

Висновки та перспективи дослідження. Культура мовлення — це не лише зовнішній прояв освіченості, а й внутрішня потреба сучасного здобувача вищої освіти. Вона впливає на рівень успішності в навчанні, якість професійної діяльності, а також на здатність впливати на суспільство словом.

Культура мовлення — це не лише елемент мовної компетентності, а й важливий індикатор освітнього рівня, професійної зрілості та громадянської позиції здобувача вищої освіти. Її формування потребує цілеспрямованих педагогічних зусиль, підтримки мовного середовища та особистої мотивації студента до мовного самовдосконалення. Уміння говорити грамотно, логічно й переконливо — це не лише ознака культурної людини, а й одна з ключових компетентностей, що визначають успіх у сучасному суспільстві [8, с. 317].

До перспектив дослідження належить: поглиблений аналіз мовної компетентності здобувачів різних спеціальностей: вивчення впливу фахової підготовки на формування культури мовлення; порівняння рівня культури мовлення у гуманітаріїв та технічних спеціальностей. Сюди належить водночас розробка ефективних методик формування культури мовлення у здобувачів вищої освіти: впровадження інтерактивних методів навчання (дискусії, дебати, рольові ігри); застосування цифрових інструментів для вдосконалення мовленнєвих навичок. Необхідно здійснити дослідження міжкультурних аспектів культури мовлення: проаналізувати вплив іншомовного середовища на мовну компетентність студентів; формування толерантного мовного простору в умовах академічної мобільності; інтеграція культури мовлення в систему внутрішнього забезпечення якості освіти. Проаналізувати культуру мовлення як складову академічної доброчесності; створення мовленнєвих портфоліо для оцінювання мовної компетентності, дослідити вплив соціальних мереж та медіапростору на культуру мовлення здобувачів вищої освіти.

Література

1. *Бабич Н. Д.* Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1996. 126 с.
2. *Бебик В. М.* Мова професійного спілкування. Київ : МАУП, 2007. 288 с.
3. *Білоус М., Зелінська Н., Станкевич Н.* Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: навч. посібн.; за заг. ред. О. Сербенської Львів : Світ, 1994. 152 с.

4. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2016. 480 с.
5. Караман С. О. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ : Академія, 2019. 304 с.
6. Мацько Л. І. Культура української фахової мови навч. посіб. Київ : Вид. центр «Академія», 2015. 359 с.
7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ: Либідь, 2013. 256 с.
8. Сагач Г. М. Риторика : навч. посіб. для студентів серед. і вищ. навч. закладів. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : ВД «Ін Юре», 2015. 568 с.
9. Слинько І. І., Кочерган М. П., Пилинська Н. І. Культура української мови. Київ : Либідь, 2004. 256 с.
10. Tymkova V., Lebedieva N. Formation of speech communication culture of modern student youth. *Наукові записки. Філологічні науки. Бердянський державний педагогічний університет*. Випуск 23. 2025. С. 146–153. URL: <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-18>
11. Tymkova V., Lebedieva N. Speech Culture of modern Advertising Specialists. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 1 (208)*. Кропивницький : Видавничий дім «Гельветика», 2024. 420 с. С. 240–246. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-33>

References

1. Babych, N. D. (1996) *Osnovy kultury movlennia* [Basics of speech culture]. Lviv: Svit. 126 s. [in Ukrainian].
2. Bebyk, V.M. (2007) *Mova profesiinoho spilkuvannia* [The language of professional communication]. Kyiv: MAUP. 288 s. [in Ukrainian].
3. Bilous, M., Zelinska, N., Stankevych, N. (1994) *Antysurzhyk: Vchymosia vvichlyvo povodytys i pravylnu hovoryty: navch. posibn.; za zah. red. O. Serbenskoi* [Antisurzhyk: Let's learn to behave politely and speak correctly]. Lviv : Svit. 152 s. [in Ukrainian].
4. Zahnitko, A. P., Danyliuk, I. H. (2016) *Ukrainske dilove movlennia: profesiine i neprofesiine spilkuvannia* [Ukrainian business speech: professional and non-professional communication]. Donetsk: TOV VKF «BAO». 480 s. [in Ukrainian].
5. Karaman, S. O. (2019) *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam* [Ukrainian language for professional purposes]. Kyiv: Akademiia. 304 s. [in Ukrainian].
6. Matsko, L. I. (2015) *Kultura ukrainskoi fakhovoi movy: Navchalnyi posibnyk* [Culture of Ukrainian professional language: Textbook]. Kyiv: Vyd. tsentr «Akademiia». 359 s. [in Ukrainian].
7. Ponomariv, O. D. (2013) *Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy* [Stylistics of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Lybid. 256 s. [in Ukrainian].

8. Sahach, H. M. (2015) *Rytoryka: navch. posib. dlia studentiv sered. i vyshch. navch. zakladiv. Vyd. 2-he, pererob. i dop.* [Rhetoric: a textbook for students of secondary and higher educational institutions]. Kyiv: VD «In Yure». 568 s. [in Ukrainian].
9. Slynko, I. I., Kocherhan, M. P., Pylynska, N. I. (2004) *Kultura ukrainskoi movy* [Culture of the Ukrainian language]. Kyiv: Lybid. 256 s. [in Ukrainian].
10. Tymkova, V., Lebedieva, N. (2025) . *Formation of speech communication culture of modern student youth* [Formation of speech communication culture of modern student youth]: Naukovi zapysky. Filolohichni nauky. Berdianskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet. Vypusk 23. 2025. S. 146–153. Available at: <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-18> [in Ukrainian].
11. Tymkova, V., Lebedieva, N. (2024) [Speech Culture of modern Advertising Specialists]. Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky. Vypusk 1 (208). Kropyvnytskyi: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2024. 420 c. S. 240–246. [Speech Culture of modern Advertising Specialists]. Available at: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-33> [in Ukrainian].